

Szegedi emlékek

Fénylő pont

Zách János negyvenkét esztendeje, 1930-ban lépett először „deszkára” a budapesti Vígszínházban. Közel tízéves színészi múlt után, 1939-ben került Szegedre, a Nemzeti Színházba. Akkor már szinte valamennyi vidéki város ismerte nevét, becsülte művészetét. A Dél-magyarországi kéthasábos cikkben üdvözölte, s mutatta be a „budapesti színész”, kiemelve, hogy az „Üstökös”-ben Bulla Elma, egy másik darabban pedig Mezey Mária partnere volt. Bajor Gizit, Dayka Margit, Somlai Arthur, Páger Antal nevét nem sorolta fel a cikkíró, bár ezt is megtehetné volna, mert Zách János valamennyiükkel együtt játszott.

Kodolányi János Vidéki történet című darabjában mutatkozott be Szegeden — idézi fel a művész szegedi pályafutásának első állomását. — A bemutatkozásnak akkoriban roppant nagy jelentősége volt, mert ha a színészt nem vette be a közönség, az igazgató nem állotta gyorsan Pestre utazni, s másikat hozni helyette. Volt olyan évad, hogy négy szubrett debütált Szegeden! A szegedi közönség egyébként is jó ideje csak figyelte a színészt, nem hódolt be neki egyik napról a másikra. Ha viszont valakit a szívébe zárt, ahhoz nagyon ragaszkodott. Nekem jól sikerült a bemutatkozásom, amit az is jelez, hogy a kritika hamarosan igen sokat és dicsérettel foglalkozott velem.

Akkoriban... Hogyan is volt akkoriban? Zách János a nagyemlékű emberek könnyedségével tud választ adni erre a kérdésre.

Kolozsvár kivételével az összes vidéki városban játszottam. Én magam egy hatalmas hajókozzal, amolyan „hordozható szekrényvel” jártam az országot. Akkoriban ugyanis a színészek magának kellett a kosztümöket, ruhákat biztosítani. Rendszerint egy-két évet töltöttem egy színház-

nál, mert ennyi idő alatt „jár le” a ruhatáram. Új városba kellett mennem, ahol még nem ismertek. A vidék akkori színházai — bár sok tehetséget és sok nagy színészt adtak az országnak — hírül sem produkáltak olyan színvonalú előadásokat, mint a maiak. Alapos próbák nélkül, szegényes díszletezéssel zajlottak le az előadások. Sok volt az improvizálás a színpadon, s nem volt a színházaknál fegyelem. Gyakran néztek meg ma is vidéki előadásokat és bevallom, sokszor szólni sem tudok a meghatottságtól, hogy milyen nagyszerű előadásokat tudnak produkálni.

— Hol és hogyan élt Szegeden, m't a színház vezető színésze?

— Természetesen szállóiban, a Tisza vagy a Hungária Szállóban. Az igazgatók, így Kardos Géza szegedi színházgató is, megkövetelték, hogy a „sztár” a legjobb szállóiban lakjék és egyék. A háború előtt Szegeden is inkább a színészek miatt ment a közönség színházba,

semmit a darabért. Szükség volt tehát arra, hogy igazgatók és színészek a magán-életükben is növeljék a saját és a színház presztízsét...

— A társulat?...
— Nagyon jó erők gyűltek össze Szegeden. Márki Géza, Horváth Jenő, Pálos György, Barabás Sári, Vass Irma, Fogarasi Mária, Bessenyei Ferenc kitűnő színészek voltak. Ha meggondolom, hányan élnek még közülük... Bessenyei Ferenc és Pálos György akkor kezdtek a pályát. No és, el ne feledjem Fricsay Ferencet megerősíteni, aki a katonazenekar vezetője volt Szegeden, s aki a katonának bevonultatott karmesterek után — hosszas könyörgésre — átvette a színház zenei irányítását, s röviden a világ legjobb tíz karmestere között emlegették!

Zách János „immár húsz éve a Vígszínház tagja. Eből az alkalomból jubileumi gyűjtőt nyújtottak át neki, amit jogos büszkeséggel mutat meg nekem is. Húsz év egy színháznál és negyvenkét év a pályán. Emlékei között csak kis, de fénylő pont a Szegedi Nemzeti Színháznál töltött három év.

Gulay István

Iskola életközben

Új velem szemben, nyugodtan, illedemesen. Sötét ruha, fehér ing és gondosan kötött nyakkendő van rajta. Búcsúzni jött. Befejezte az egyetemet, s pár nap múlva már vegyész lesz az egyik dunántúli gyárnak...

Megkínálom cigarettával, Rágyújt. Ahogy lobban a gyufa lángja, jobb szemét egy kissé behunyja, azután hátradől kényelmesen a széken. Beszélni kezd.

— Hamar elszállt az idő! — mondja. — Pedig mikor első évfolyamába jártam a gimnáziumnak, azt hittem, sose jutok el az érettségig. Olyan messzinek tűnt...

Hátra simítja fekete haját és mesél. Elmondja, hogy nagyszerű minősítést kapott az egyetemen, s ha az üzemlakást is tud biztosítani, akkor családot alapít... Én pedig hallgatom, s amíg mondatait egymásba szóvi, képzetelemben magam előtt látom őt, mint gimnazista fiút, szélesre kihajtott ingallérban, rövid nadrágban.

Sok arc megfakul az ember előtt, de vannak olyan tanulók, akik a pedagógus emlékezetében örökké élnek. Ilyen volt ez a fiú is. Már az első hónapban feltűnt meglepően értelmes és logikus gondolkodásával, de ugyanakkor fegyelmetlenül viselkedésével. Ez utóbbira

Búcsúzás

különösen sokat adnak a tanárok, mert félnek attól, hogy magukkal sodorják a többi. Ez a fiú pedig ugyancsak kitett magáért a rosszból. Ha összejevetel volt, biztos, hogy fél órát késett. Cipője tán újkorában látott pasztát, s ha valaki a haját figyelte, hosszúsága révén bátran nézhetne lánynak. Nyegleség, modortalanság, s minden rossz, ami egy szélsőséges serdülőt jellemezhet — megvolt benne. Az egyik tanár a másik után panaszkodott, s végül az osztálya csapott az osztályfőnök, és azt mondta: „Elég volt!”

Emlékszem arra a délutánra, amikor az osztályfőnökkel, s az osztályban tanító tanárokkal együtt összeültünk megbeszélésre. Szinte még ma is hallom az osztályfőnök komor hangját:

— Mit gondol magáról ez a gyerek?

S ömlött a panaszaradat: — Hogyan nevelik a szülők? Senkit nem tisztel és nem becsül semmire, ennek ugyan beszélhet az ember!...

— El kell tanácsolni! — dörmögte egy másik hang erőiesen.

Erre a mondatra azonban mindenki meghökken.

Gyuszi bácsi felvetette:

— Egyáltalán, ki neveli ezt a gyereket?...

A szenvedélyek kitörése után lecsillapodtak a kedélyek. Mikor elővettük a fiú személyi adatait, már nyugodtan figyelte mindenki a gyermek sorsának alakulását. S ahogy az osztályfőnök felolvasta a feljegyzéseket, ugyancsak elkomorultak az arcok...

Valóban, furcsa sorsot hozott a fiúnak az élet. Tíz-éves lehetett, amikor elváltak szülei. Az édesanyjával maradt. Így ítélte a bíróság. Az asszony azonban megunt a magányt, s két év múlva újra férjhez ment. Az új férfinak azonban nem kellett a gyerek, s ügyes rábeszéléssel visszakerült a fiú az első férjhez. Itt hánykolódott néhány esztendő, de az első apa is talált egy szemrevaló lányt, s megnősült. Az új asszony ugyancsak nem szívlelte más anyuka gyermekét — ezért a fiúnak ettől az otthonától is búcsúznia kellett. Végül is a nagymama fogadta magához, aki idős kora miatt már magával is keveset tudott törődni, nemhogy a gyermek öre, gondozója lehetett volna.

Az ember azért azt hinné, hogy a kapcsolatot megtartották gyermekükkel a szülők. Nem! A feljegyzések olyan adatokat is feltártak, hogy a jószívű nagymamának peres úton kellett a szülőknő behajtania a gyermek eltartásáért járó összeget, mert a fiún kívül erről is elfeledkeztek! Igen, mindenről megfeledkeztek!...

Ahogy vége lett a felsorolásnak, közénk hullott a csend. Még vigasztalanabb és bántóbb volt az eső kopogása az ablakon, Gyuszi bácsi pedig szomorúan törölte a nagy fekete keretes szemüvegét. Azután valaki rekedtes hangon, akadozva megszólalt:

— Úgy gondolom, ne tanácsoljuk el az iskolából a fiút...

— Persze, hogy ne! — hangzott többfelől is a válasz. Nem is olyan rossz gyerek ez!...

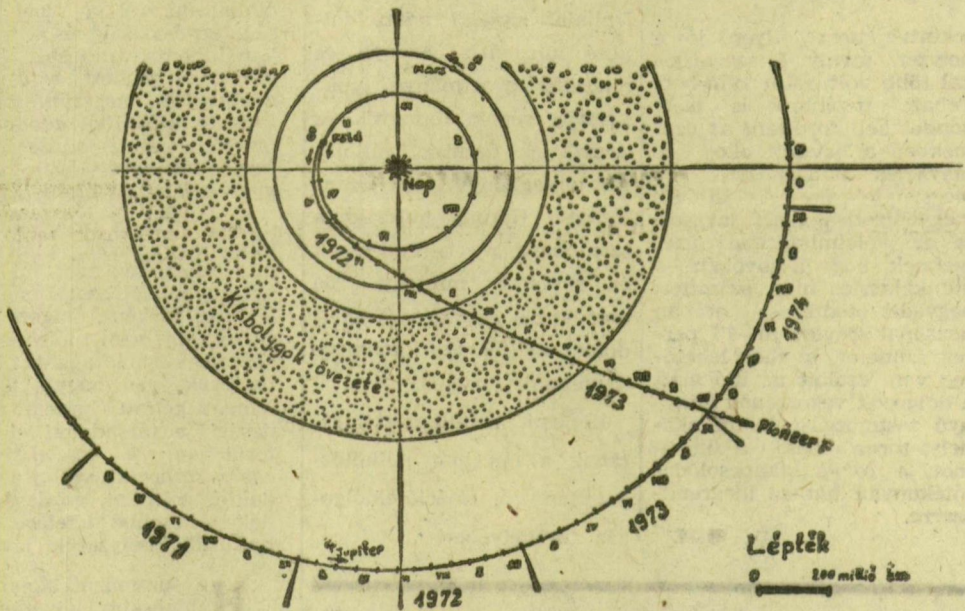
S ettől kezdve az osztálytanári közönsége szinte gyermekévé fogadta a fiút. Szülőknek is dicséretére való türelemmel ápolta, erősítette benne a jót, s hozta vissza szívébe az emberek iránti tiszteletet és szeretetet. S a türelem és a szeretet embert nevelt belőle, olyat, aki az egyetemen is remekül megállta a helyét.

S most itt ül velem szemben nyugodtan, illedemesen. Sötét ruha, fehér ing és gondosan kötött nyakkendő van rajta. Búcsúzni jött. Befejezte az egyetemet, s pár nap múlva már vegyész lesz az egyik dunántúli gyárnak...

Vajon később is gondolkodni tanáraitra és az iskolára?...

Bánfalvi József

A Pioneer—10 és a Jupiter

A március 3-án hajnalban útnak indított Pioneer—10 pályája. Az ábrán a Föld, a Mars és a Jupiter pillanatnyi helyzetét a bolygók szimbolikus csillagászati jele szemlélteti. A bolygóközi állomás feladata, hogy — terv szerint — 1973 decemberében fényképeket készítsen a Jupiterről

Többszöri halasztás után március 3-án hajnalban elindult végtelen hosszú útjára a történelem eddig legkisebb bolygókutató szondája. Hordozórakétája egy harmadik fokozattal kiegészített Atlas Centaur, amely rekordsebességet adott a 250 kilogramm tömegű Pioneer—10-nek. Szombaton a Pioneer elhagyta a Föld gravitációs terét, 25 év múlva pedig maga mögött hagyja a naprendszer legkisebb bolygóját, a Plútót. Útja során át kell vergődnie a planetoidok (kisbolygók) övezetén: 1972 novemberétől 1973 júniusáig ezer vesztély fenyegeti majd a Pioneer—10-et. Csak a 2 kilométernél nagyobb kisbolygók száma több ötvenezernél, de bőven kering ebben a sávban szikla, kő és por. Ezek megfigyelése céljából fényelektromos és nyomógéztartályos érzékelőket helyeztek el a fedélzetén.

1973 elején a Föld egyre közelebb kerül majd a szondához, és augusztusban éri el legnagyobb közelségét, 480 millió kilométert. Augusztustól kezdve a távolság egyre növekszik. Decemberben, mikor a Pioneer—10 a Jupiter közelébe ér, a Jet Propulsion Laboratory-nak 850 millió kilométerről

kell majd a televíziós képeket átvennie.

A szonda áramellátását nem lehet napelmelekkel biztosítani ilyen távolságban a Naptól. Ezért fedélzetén radioaktív izotópokkal fűtött termoizolált helyeztek el. Rádióadójának teljesítménye 4 Watt, amellyel egy 2,75 méter átmérőjű parabolaantennát táplál. A Pioneer—10 követése érdekében a NASA nem indít más bolygók felé kutatószondákat a következő két évben. Amennyiben a kísérlet sikerrel járna, a Pioneer adásainak vétele kétmilliárd kilométerterig lehetséges. Ekkor a Nap mágneses terére és a napszélre vonatkozó adatokra számíthatunk.

A Pioneer—10 legizgalmasabb programjára 1973 decemberében kerül sor. Ekkor a Jupiter mellett elhaladva 10–12 színes fényképet készít majd a bolygóról, és a Földre továbbítja azokat. Az elhaladás negyvenöt napja alatt a Jupiter tízenegyszer fordul meg saját tengelye körül, így lehetővé válik teljes felszínének lefényképezése. Minden egyes kép továbbítása 50 percet vesz igénybe, tehát másodpercenként 300 képelem adatait kapjuk. A képelemek átvitelét digitális kódmodulációval oldották meg. A rádióhullámok 48

perc alatt érik majd el a Földet, tehát akkor ér ide a kép első pontja, amikor az utolsó éppen elindul a Pioneer—10-ről.

A Jupiter naprendszerünk legnagyobb bolygója. Átmérője 143 000 km, tehát a Földnél 23-szor nagyobb. Míg a Föld javarészt szilíciumból és oxigénből van, a Jupiter hidrogénből és héliumból áll, mint a csillagok. A Földhöz hasonlóan Van Allen-övezete van. Közeptávolsága a Naptól 780 millió kilométer, s ezen a pályán 11 év és 10 hónap alatt járja körbe a Napot. 1972. június 24-én „igen” közel lesz a Földhöz: 630 millió km-re. Napközelségét 1974 áprilisában éri el (északra féltekéjén ekkor ósz lesz).

A Jupiter egyetlen felszíni alakzata, amely földi távcsóval megfigyelhető, a Nagy Vörös Folt. Szélessége 13 000 km, hosszúsága 43 000, területe tehát csaknem eléri a Föld területét. Alakja változó, ezért sokáig vulkánikus jelenségnek gondolták, bár hőmérséklete alacsony. Anyaga metán, ammónia és kis mennyiségben cianhidrogén. Ha sikerülne a Pioneer—10-nek ezt az óriási utat sértetlenül végigjárnia, igen értékes adatokhoz jutna a tudomány.

Zana János

Arany János — a zeneszerző

Kevesen tudják, hogy Arany János legnagyobb epikus költőnk, a magyar és az európai irodalom kiemelkedő alakja, szívesen zenéltetett, zenét is írt, saját örömeire családi körben. Zene iránti vonzalma hú társként követte egész életében.

— Ertett is hozzá — mondja Adam Jenő, a kitűnő karnagy, a zenepedagógus és a zeneszerző szakértelmével, aki nagy kedvvel gyűjtött össze minden tudnivalót egyik kedvenc témájáról, s a műértő szemével elemzi Arany meglehetősen érdekes zenei tevékenységét.

Nemcsak a kottaolvasáshoz értett, de jelentékeny fokon elsajátította a hangjegyzést is. Ahogy emlékeztet ből összeírta ifjúkorának közkeletű másfél száznyi dalát, az több mint meglepő; zenei képzettségről tanúszkodó tevékenység. Szükséglet számára a zenés: zongorázgatót is egy időben, még ifjú tanító korában, amikor Kisújszálláson zongorához jutott, s ezen egy évig szorgalmasan gyakorolt. A gitárpengést még diákkorában kezdte, s öregkoráig a piltenes óráiban gyakran ez a kedvenc hangszer szórakoztatja. Dalai egy magányos ember dudu-lásai. 1874—82 között 26 dalt vetett papírra, ezek Kölcsey, Petőfi és saját verseire írott dallamok. Arany nem sokra értékelte ezeket a dalokat, megmosolyogta „zeneszerzői munkásságát”. A „Tamburás öreg úr”-ban ekként évődik önmagával:

„Néha egy új dalt terem
fönként húrja,
S feledt legott, már ő le nem írja.”

— Mégis leírta, bár megmosolyogta és rejtegette. Fellesége véletlenül kottyantotta el a titkot Bartalus Istvánnak, Arany zenészbárájának, aki igen kitartóan és sokáig unszolta a költőt, mire megkapta a kéziratokat, egy feltétlen kikötéssel: csak Arany halála után közzétehető. Bartalus 1883-ban meg is jelentette 10 dalt zongorakísérettel. A kísérletet a zeneszerzőbarát írta, ez a munka már meghaladta a költő zenei ismeretét. Az eredeti kéziratok, a kis papírdarabkák sajnos eltek egy övöhelyen, a második világháború alatt, de az 1888-ban megjelentett újabb kiadványt meg őrizi az Akadémia könyvtára. Ebben az évben férfikarra írt változatában is megjelentették a tíz dalt. A legjellemzőbb ötöt a Hangfelmegyártó Vállalat is kiadta nemrégiben: „A bú kél velem” című Kölcsey-versre írott dallam, a múlt század eleji érzelmes, szerelmi líra gondolatában fogant. A magyar föld emberének sanyarú életéről szóló Petőfi-vers a „Toronyban” igen sokfelé énekelte, népszerű dal lett. „A hegedű száraz fája” saját versére írott dala, a szabadságharcban elvesztett álmokat temető magyar bánata.

Az értékes hangfelmegyártó segítségével így világosan közkinccsé az önmagának dúdoló, szemérmes költő minden dallama.